

ΑΠΟΦΑΣΗ ΤΟΥ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟΥ
της 1ης Οκτωβρίου 1987 *

Στην υπόθεση 311/85,

που έχει ως αντικείμενο αίτηση του *Rechtbank van Koophandel* των Βρυξελλών προς το Δικαστήριο, κατ' εφαρμογή του άρθρου 177 της Συνθήκης ΕΟΚ, με την οποία ζητείται, στο πλαίσιο της διαφοράς που εκκρεμεί ενώπιον του δικαστηρίου αυτού μεταξύ

VZW Vereniging van Vlaamse Reisbureaus

και

VZW Sociale Dienst van de Plaatselijke en Gewestelijke Overheidsdiensten,

η έκδοση προδικαστικής απόφασεως ως προς την ερμηνεία των άρθρων 30, 34 και 85, παράγραφος 1, της Συνθήκης ΕΟΚ,

ΤΟ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟ

συγκείμενο από τους Mackenzie Stuart, πρόεδρο, T. F. O' Higgins και F. Schockweiler, προέδρους τμήματος, G. Bosco, O. Due, U. Everling, K. Bahlmann, R. Joliet και J. C. Moitinho de Almeida, δικαστές,

γενικός εισαγγελέας: C. O. Lenz

γραμματέας: H. A. Rühl, κύριος υπάλληλος διοικήσεως

λαμβάνοντας υπόψη τις παρατηρήσεις που υπέβαλαν:

- το *VZW Vereniging van Vlaamse Reisbureaus*, ενάγον στην κύρια δίκη, εκπροσωπούμενο από τον F. Van Bellinghen, δικηγόρο Αμβέρσας,
- το *VZW Sociale Dienst van de Plaatselijke en Gewestelijke Overheidsdiensten*, εναγόμενο στην κύρια δίκη, εκπροσωπούμενο από τον H. Ketsman, δικηγόρο Βρυξελλών,

* Γλώσσα διαδικασίας: η ολλανδική.

- η βελγική κυβέρνηση, εκπροσωπούμενη από τον Υπουργό Συγκοινωνιών, επικουρούμενο από τον E. Marissens, δικηγόρο Βρυξελλών,
- η γαλλική κυβέρνηση, εκπροσωπούμενη από τον G. Guillaume, αναπληρωτής του οποίου είναι ο R. Abraham,
- η ιρλανδική κυβέρνηση, εκπροσωπούμενη από τον L. J. Dockery, Chief State Solicitor, επικουρούμενο από τον J. Cooke, SC,
- η Επιτροπή των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, εκπροσωπούμενη από τον B. Van der Esch, κύριο νομικό σύμβουλο, και τον L. Gyselen, μέλος της νομικής της υπηρεσίας,

λαμβάνοντας υπόψη την έκθεση για την επ' ακροατηρίου συζήτηση και κατόπιν της προφορικής διαδικασίας της 5ης Νοεμβρίου 1986,

αφού άκουσε το γενικό εισαγγελέα που ανέπτυξε τις προτάσεις του κατά τη συνεδρίαση της 16ης Δεκεμβρίου 1986,

εκδίδει την ακόλουθη

Απόφαση

- 1 Με απόφαση της 12ης Ιουλίου 1984, η οποία περιήλθε στο Δικαστήριο στις 15 Οκτωβρίου 1985, ο αντιπρόεδρος του Rechtbank van Koophandel των Βρυξελλών υπέβαλε, δυνάμει του άρθρου 177 της Συνθήκης ΕΟΚ, τρία ερωτήματα ως προς την ερμηνεία των άρθρων 30, 34 και 85, παράγραφος 1, της Συνθήκης αυτής.
- 2 Τα ερωτήματα αυτά ανέκυψαν κατά την εκδίκαση διαφοράς μεταξύ του VZW Vereniging van Vlaamse Reisbureaus (Ένωση των Φλαμανδικών Πρακτορειών Ταξιδιών, στο εξής: VVR) και του VZW Sociale Dienst van de Plaatselijke en Gewestelijke Overheidsdiensten (Κοινωνική Υπηρεσία των Τοπικών και Περιφερειακών Δημόσιων Υπηρεσιών, στο εξής: Sociale Dienst), αντικείμενο της οποίας είναι αγωγή του VVR κατά του Sociale Dienst, δυνάμει του άρθρου 55 του νόμου της 14ης Ιουλίου 1971 περί της πρακτικής που πρέπει να ακολουθείται στο εμπόριο, αγωγή με την οποία το ενάγον ζητεί να υποχρεωθεί το εναγόμενο να παύσει να κάνει εκπτώσεις στους πελάτες του κατά παράβαση των κανόνων δεοντολογίας των ταξιδιωτικών πρακτόρων, οι οποίοι

θεσπίστηκαν με το άρθρο 22 του βασιλικού διατάγματος της 30ής Ιουνίου 1966 (*Moniteur belge* της 27.7.1966).

- 3 Στην έκθεση για την επ' ακροατηρίου συζήτηση εκτίθενται τα πραγματικά περιστατικά, η εξέλιξη της διαδικασίας και οι παρατηρήσεις που υποβλήθηκαν στο Δικαστήριο δυνάμει του άρθρου 20 του Οργανισμού του Δικαστηρίου ΕΟΚ. Τα στοιχεία αυτά της δικογραφίας δεν επαναλαμβάνονται πιο κάτω παρά μόνο καθόσον απαιτείται για να σχηματίσει κρίση το Δικαστήριο.

- 4 Το Sociale Dienst, εναγόμενο, έχει ιδρυθεί από το Ειδικό Ταμείο Οικογενειακών Επιδομάτων, το οποίο του έχει αναθέσει να ενεργεί μεταξύ άλλων ως ταξιδιωτικός πράκτορας έναντι των μελών του προσωπικού των τοπικών και περιφερειακών δημόσιων υπηρεσιών. Στα πρόσωπα αυτά το Sociale Dienst κάνει εκπτώσεις επί της τιμής των ταξιδίων την οποία καθορίζουν οι διοργανωτές ταξιδίων (tour-operators), εκπίπτοντας από τις τιμές αυτές υπέρ των πελατών του ένα μέρος ή και όλη την προμήθεια που κανονικά ανήκει στους ταξιδιωτικούς πράκτορες.

- 5 Το άρθρο 22 του προαναφερθέντος βασιλικού διατάγματος της 30ής Ιουνίου 1966, του οποίου το VVR ισχυρίζεται στην κύρια δίκη ότι συντρέχει παράβαση, έχει ως εξής:

« Ο κάτοχος αδείας [για την άσκηση του επαγγέλματος του ταξιδιωτικού πράκτορα] έχει την υποχρέωση:

1) *έναντι των πελατών του:*

...

β) να τηρεί τις τιμές και τα κόμιστρα που έχουν συμφωνηθεί ή επιβληθεί από το νόμο·

...

2) *έναντι των προμηθευτών του:*

α) να τηρεί τις τιμές και τα κόμιστρα που έχουν συμφωνηθεί ή επιβληθεί από το νόμο·

...

δ) να τηρεί τη συμφωνηθείσα απαγόρευση να μοιράζεται με τον πελάτη τις προμήθειες που εισπράττει·

3) *έναντι των άλλων ταξιδιωτικών πρακτόρων:*

να απέχει από κάθε ενέργεια που αντίκειται στα εμπορικά συναλλακτικά ήθη και με την οποία θα αποσπούσε ή θα προσπαθούσε να αποσπάσει από τους άλλους πράκτορες ή από έναν από αυτούς μέρος της πελατείας τους ή θα ζημίωνε ή θα προσπαθούσε να ζημιώσει την αξιοπιστία τους ή γενικότερα θα επηρέαζε ή θα προσπαθούσε να επηρεάσει αρνητικά την ανταγωνιστική τους ικανότητα.

Πράξη που αντίκειται στα εμπορικά συναλλακτικά ήθη τελεί όποιος:

...

ε) δεν τηρεί τις τιμές και τα κόμιστρα που έχουν συμφωνηθεί ή επιβληθεί από το νόμο·

στ) μοιράζεται προμήθειες, κάνει εκπτώσεις ή παρέχει οφέλη υπό οποιασδήποτε μορφής προϋποθέσεις που αντίκεινται στα εμπορικά συναλλακτικά ήθη·

... »

- 6 Το βασιλικό διάταγμα του 1966, στο οποίο περιλαμβάνεται το προαναφερθέν άρθρο 22, εκδόθηκε δυνάμει του άρθρου 5, παράγραφος 2, του νόμου της 21ης Απριλίου 1965 περί ταξιδιωτικών πρακτόρων (*Moniteur belge* της 1.6.1965), σύμφωνα με τον οποίο ο βασιλιάς μπορεί να καθορίζει τους κανόνες δεοντολογίας. Ο νόμος αυτός ορίζει μεταξύ άλλων ότι προϋπόθεση για την άσκηση του επαγγέλματος του ταξιδιωτικού πράκτορα είναι η χορήγηση αδείας της διοικήσεως (άρθρο 1, παράγραφος 1). Η άδεια αυτή μπορεί να ανακληθεί, ιδίως όταν δεν τηρούνται ή δεν τηρούνται πλέον οι κανόνες δεοντολογίας που θεσπίζονται δυνάμει του άρθρου 5, παράγραφος 2 (άρθρο 6, παράγραφος 1). Τα περί ανακλήσεως της αδείας ρυθμίζονται στο άρθρο 18, παράγραφος 1, του προαναφερθέντος βασιλικού διατάγματος 1966.

7 Επιπλέον, δεδομένου ότι η μη τήρηση των κανόνων δεοντολογίας που αναφέρονται στο άρθρο 22 του βασιλικού διατάγματος του 1966 χαρακτηρίζεται στην παράγραφο 3, δεύτερο εδάφιο, του ίδιου άρθρου ως « πράξη που αντίκειται στα εμπορικά συναλλακτικά ήθη », η ενέργεια αυτή εμπίπτει στην απαγόρευση του άρθρου 54 του νόμου της 14ης Ιουλίου 1971 περί της πρακτικής που πρέπει να ακολουθείται στο εμπόριο, και επομένως μπορεί να ασκηθεί κατά το άρθρο 55 του ίδιου νόμου αγωγή με αίτημα την παύση της και την παράλειψή της στο μέλλον. Η αγωγή αυτή μπορεί να ασκηθεί όχι μόνο από τους ενδιαφερομένους, αλλά και « κατόπιν αιτήσεως επαγγελματικής ή διεπαγγελματικής ενώσεως που έχει έννομο συμφέρον και νομική προσωπικότητα » (άρθρο 57, πρώτη παράγραφος).

8 Κατά την εκδίκαση ακριβώς αγωγής που ασκήθηκε δυνάμει του προαναφερθέντος άρθρου 55 με αίτημα την παύση και την παράλειψη της παραβάσεως στο μέλλον, ο αντιπρόεδρος του Rechterbank van Koophandel των Βρυξελλών, δικάζοντας κατά τη διαδικασία των ασφαλιστικών μέτρων, έκρινε ότι στη διαφορά που εκκρεμούσε ενώπιόν του ανέκυπταν ζητήματα ερμηνείας ορισμένων διατάξεων του κοινοτικού δικαίου, κατόπιν δε αυτού αποφάσισε να αναστείλει τη διαδικασία και να υποβάλει στο Δικαστήριο τα ακόλουθα ερωτήματα :

« Α) Συμβιβάζονται με το άρθρο 85, παράγραφος 1, της Συνθήκης ΕΟΚ οι διατάξεις του άρθρου 22, παράγραφος 3, στοιχία ε) και στ), του βελγικού Koninklijk Besluit (βασιλικού διατάγματος) της 30ής Ιουνίου 1966, που ορίζουν ότι οι αναγνωρισμένοι ταξιδιωτικοί πράκτορες (δηλαδή όσοι έχουν την άδεια λειτουργίας που προβλέπει ο νόμος της 21ης Απριλίου 1965) τελούν πράξη αντίθετη προς τα εμπορικά συναλλακτικά ήθη, όταν

- 1) δεν τηρούν τις τιμές και τα κόμιστρα που έχουν συμφωνηθεί ή επιβληθεί από το νόμο,
- 2) μοιράζονται προμήθειες, κάνουν εκπτώσεις ή παρέχουν άλλα οφέλη υπό οποιασδήποτε μορφής προϋποθέσεις που αντίκεινται στα εμπορικά συναλλακτικά ήθη,

δεδομένου ιδίως ότι οι πράξεις που αντίκεινται στα εμπορικά συναλλακτικά ήθη απαγορεύονται από το άρθρο 54 του βελγικού νόμου της 14ης Ιουλίου 1971, περί της πρακτικής που πρέπει να ακολουθείται στο εμπόριο ;

Β) Συμβιβάζονται με το άρθρο 85, παράγραφος 1, της Συνθήκης ΕΟΚ οι συμφωνίες που συνάπτουν τα πρακτορεία ταξιδίων βάσει των προαναφερθεισών διατάξεων ;

Γ) Συμβιβάζονται με τα άρθρα 30 και 34 της Συνθήκης ΕΟΚ οι προαναφερθείσες διατάξεις του εσωτερικού βελγικού δικαίου και οι συμφωνίες που ενδεχομένως συνάπτονται κατ' εφαρμογή των διατάξεων αυτών ; »

Επί του ερωτήματος Α

- 9 Το πρώτο ερώτημα, μολονότι αναφέρει ρητά μόνο το άρθρο 85, παράγραφος 1, της Συνθήκης, έχει την έννοια, όπως υποστήριξαν η βελγική και η γαλλική κυβέρνηση και η Επιτροπή, ότι αφορά το ζήτημα αν συμβιβάζεται με τις υποχρεώσεις που υπέχουν τα κράτη μέλη από το άρθρο 5 της Συνθήκης ΕΟΚ, σε συνδυασμό με τα άρθρα 3, στοιχείο στ), και 85, το γεγονός ότι ένα κράτος μέλος επιβάλλει με νομοθετική ή κανονιστική διάταξη στους ταξιδιωτικούς πράκτορες την υποχρέωση να τηρούν τις τιμές και τα κόμιστρα που καθορίζουν τα γραφεία διοργανώσεως ταξιδίων, απαγορεύει στους ίδιους αυτούς ταξιδιωτικούς πράκτορες να μοιράζονται με τους πελάτες τους τις προμήθειες που εισπράττουν για την « πώληση » των ταξιδίων αυτών ή να τους κάνουν εκπτώσεις, καθώς και ότι το κράτος μέλος θεωρεί τις ενέργειες αυτές ως πράξεις αθέμιτου ανταγωνισμού.
- 10 Στο σημείο αυτό πρέπει να υπενθυμιστεί ότι, κατά πάγια νομολογία του Δικαστηρίου (βλέπε τελευταία την απόφαση της 30ής Απριλίου 1986 στις συνεκδικασθείσες υποθέσεις 209 έως 213/84, *Asjes*, Συλλογή 1986, σ. 1425), μολονότι τα άρθρα 85 και 86 της Συνθήκης αφορούν τις ενέργειες των επιχειρήσεων και όχι τα νομοθετικά ή κανονιστικά μέτρα των κρατών μελών, η Συνθήκη εντούτοις επιβάλλει στα κράτη μέλη να μη θεσπίζουν και να μη διατηρούν σε ισχύ μέτρα ικανά να εξαλείψουν την πρακτική αποτελεσματικότητα των διατάξεων αυτών. Κατά τη νομολογία του Δικαστηρίου, αυτό ακριβώς συμβαίνει όταν ένα κράτος μέλος επιβάλλει ή ευνοεί τη δημιουργία συμπράξεων οι οποίες αντιβαίνουν στο άρθρο 85 ή ενισχύει τα αποτελέσματά τους.
- 11 Προκειμένου να δοθεί η προσήκουσα απάντηση στο εθνικό δικαστήριο, πρέπει επομένως να εξεταστεί, πρώτον, αν από τη δικογραφία προκύπτει ότι στον τομέα τον οποίο αφορά το ερώτημα του εθνικού δικαστηρίου υφίστανται αυτού του είδους συμπράξεις και, δεύτερον, αν διατάξεις όπως οι επίμαχες βελγικές διατάξεις έχουν ως σκοπό ή ως αποτέλεσμα να ενισχύουν τα αποτελέσματα των συμπράξεων αυτών.
- 12 Από τη δικογραφία προκύπτει ότι το πλαίσιο στο οποίο εντάσσονται οι βελγικές διατάξεις χαρακτηρίζεται από την ύπαρξη συμφωνιών σε πολλά επίπεδα, σκοπός των οποίων είναι να επιβληθεί στους ταξιδιωτικούς πράκτορες η υποχρέωση να τηρούν τις τιμές που καθορίζουν τα γραφεία ταξιδίων για τα ταξίδια που διοργανώνουν.
- 13 Στο σημείο αυτό πρέπει να σημειωθεί καταρχάς ότι, σύμφωνα με τα στοιχεία που παρέσχε η Επιτροπή χωρίς να αντικρουστεί, η *Union professionnelle des agences de voyages belges* (Επαγγελματική Ένωση Βελγικών Πρακτορείων Ταξιδίων, στο εξής:

UPAV) είχε θεσπίσει το 1963 έναν « κώδικα δεοντολογίας » που θα ίσχυε για τα μέλη της. Κατά το άρθρο 22 του κώδικα αυτού, το περιεχόμενο του οποίου είναι ταυτόσημο με το περιεχόμενο του άρθρου 22 του επίμαχου βασιλικού διατάγματος της 30ής Ιουνίου 1966, χαρακτηρίζεται ως πράξη αθέμιτου ανταγωνισμού μεταξύ άλλων και το γεγονός ότι ο ταξιδιωτικός πράκτορας μοιράζεται με τους πελάτες του προμήθειες ή τους επιστρέφει χρήματα κατά παράβαση του νόμου ή των συναλλακτικών ηθών.

- 14 Στη συνέχεια πρέπει να υπενθυμιστεί ότι, σύμφωνα πάντοτε με τα στοιχεία που παρέσχε η Επιτροπή χωρίς να αντικρουστεί, το 1975 συνήφθη στο πλαίσιο της UPAV μια συμφωνία-πλαίσιο σχετικά με τη συνεργασία μεταξύ του συμβουλίου των ταξιδιωτικών πρακτόρων και του ομίλου των οργανωτών πτήσεων τσάρτερ που είναι μέλη της UPAV. Το άρθρο 8, στοιχείο β), της συμφωνίας αυτής ορίζει ότι ο ταξιδιωτικός πράκτορας δεν μπορεί να εκχωρεί σε τρίτους μέρος της προμήθειάς του, υπό οιαδήποτε μορφή και αν αυτό συμβαίνει, και πρέπει να τηρεί τις τιμές και τους όρους πωλήσεως που καθορίζει ο διοργανωτής.
- 15 Όσον αφορά τις συμβατικές σχέσεις μεταξύ των διαφόρων γραφείων διοργανώσεως ταξιδίων και των διαφόρων ταξιδιωτικών πρακτόρων, πρέπει να τονιστεί ότι το υπόδειγμα συμβάσεως που έχει επισυνάψει στις παρατηρήσεις της η βελγική κυβέρνηση προβλέπει στο σημείο I των γενικών όρων συνεργασίας ότι το γραφείο διοργανώσεως ταξιδίων « μπορεί να αρνηθεί την πώληση [των ταξιδίων που διοργανώνει] στους πράκτορες που ενεργούν αντίθετα προς την επαγγελματική δεοντολογία και παραβαίνουν το πνεύμα του νομοθέτη ». Η ρήτρα αυτή δίνει στους διοργανωτές των ταξιδίων το δικαίωμα να καταγγέλλουν τη σύμβαση με τους ταξιδιωτικούς πράκτορες που δεν τηρούν τους κανόνες δεοντολογίας στους οποίους υπόκεινται και στους οποίους περιλαμβάνονται οι κανόνες σχετικά με την απαγόρευση της διανομής των προμηθειών και της χορηγήσεως εκπτώσεων.
- 16 Η ύπαρξη ενός πλέγματος συμφωνιών με σκοπό να καταστεί αδύνατη η πρακτική αυτή επιβεβαιώνεται εξάλλου από το ίδιο το κείμενο του άρθρου 22 του επίμαχου βασιλικού διατάγματος της 30ής Ιουνίου 1966. Πράγματι, η παράγραφος 2, η οποία αφορά τις υποχρεώσεις του ταξιδιωτικού πράκτορα « έναντι των προμηθευτών του », ορίζει στο στοιχείο δ) ότι ο πράκτορας πρέπει να μην παραβαίνει « τη συμφωνηθείσα απαγόρευση να μοιράζεται με τους πελάτες τις προμήθειες που εισπράττει ».
- 17 Βάσει επομένως των στοιχείων της δικογραφίας πρέπει να συναχθεί το συμπέρασμα ότι σχετικά με τις δραστηριότητες των ταξιδιωτικών πρακτόρων υπάρχει ένα πλέγμα συμφωνιών, τόσο μεταξύ των ίδιων των πρακτόρων όσο και μεταξύ πρακτόρων και γραφείων διοργανώσεως ταξιδίων, σκοπός ή αποτέλεσμα των οποίων είναι η επιβολή

στους ταξιδιωτικούς πράκτορες της υποχρέωσης να τηρούν τις τιμές πωλήσεως των ταξιδίων που καθορίζουν οι διοργανωτές. Αυτού του ίδιου οι συμφωνίες έχουν ως σκοπό ή ως αποτέλεσμα τον περιορισμό του ανταγωνισμού μεταξύ των ταξιδιωτικών πρακτόρων. Πράγματι, δεν επιτρέπουν τον ανταγωνισμό ως προς τις τιμές μεταξύ των ταξιδιωτικών πρακτόρων, οι οποίοι δεν έχουν τη δυνατότητα να αποφασίζουν εξ ιδίας πρωτοβουλίας να παραιτούνται υπέρ των πελατών τους από ένα — ακόμη και σημαντικό — μέρος της προμήθειας που τους ανήκει.

- 18 Οι συμφωνίες αυτού του είδους είναι επιπλέον ικανές να επηρεάσουν το εμπόριο μεταξύ των κρατών μελών από πολλές απόψεις. Πρώτον, οι ταξιδιωτικοί πράκτορες που δρουν σε ένα κράτος μέλος μπορεί να πωλούν ταξίδια που οργανώνονται από γραφεία εγκατεστημένα σε άλλα κράτη μέλη. Δεύτερον, οι ίδιοι αυτοί πράκτορες μπορεί να πωλούν ταξίδια σε πελάτες που διαμένουν σε άλλα κράτη μέλη. Τρίτον, τα εν λόγω ταξίδια έχουν σε πολλές περιπτώσεις προορισμό άλλα κράτη μέλη.
- 19 Η βελγική κυβέρνηση αμφισβήτησε το γεγονός ότι το άρθρο 85, παράγραφος 1, μπορεί να εφαρμοστεί στις σχέσεις μεταξύ γραφείων διοργάνωσης ταξιδίων και ταξιδιωτικών πρακτόρων, υποστηρίζοντας ότι οι σχέσεις αυτές είναι σχέσεις εντολέως προς εντολοδόχο. Κατά συνέπεια, ο ταξιδιωτικός πράκτορας πρέπει να θεωρείται ως βοηθητικό όργανο του γραφείου διοργάνωσης ταξιδίων. Για να στηρίξει την άποψη της η βελγική κυβέρνηση τόνισε ότι ο ταξιδιωτικός πράκτορας δεν συνάπτει συμβάσεις με τους πελάτες στο όνομά του, αλλά στο όνομα και για λογαριασμό του γραφείου που διοργανώνει το σχετικό ταξίδι.
- 20 Πρέπει αντίθετα να παρατηρηθεί ότι οι ταξιδιωτικοί πράκτορες στους οποίους αναφέρεται το εθνικό δικαστήριο πρέπει να θεωρηθούν ως αυτόνομοι μεσάζοντες που είναι ανεξάρτητοι κατά την παροχή των υπηρεσιών τους. Πράγματι, οι μεν πράκτορες πωλούν ταξίδια που διοργανώνονται από πολλά γραφεία διοργάνωσης ταξιδίων, τα δε γραφεία διοργάνωσης ταξιδίων πωλούν τα ταξίδια τους μέσω πολλών ταξιδιωτικών πρακτόρων. Οι ταξιδιωτικοί αυτοί πράκτορες επομένως δεν είναι δυνατόν να χαρακτηριστούν, όπως προτείνει η βελγική κυβέρνηση, ως βοηθητικά όργανα ενταγμένα στην επιχείρηση ενός συγκεκριμένου γραφείου διοργάνωσης ταξιδίων.
- 21 Από τις σκέψεις αυτές συνάγεται ότι συμφωνίες όπως οι επίμαχες εν προκειμένω είναι ασυμβίβαστες με το άρθρο 85, παράγραφος 1, της Συνθήκης.

- 22 Απομένει να εξεταστεί αν διατάξεις όπως αυτές στις οποίες αναφέρεται το εθνικό δικαστήριο είναι ικανές, αν επανενταχθούν στο πλαίσιο αυτό, να ενισχύσουν τα ιδιαίτερα αποτελέσματα των συμφωνιών μεταξύ ταξιδιωτικών πρακτόρων και γραφείων διοργανώσεως ταξιδίων.
- 23 Πρώτον, μια διάταξη όπως το άρθρο 22 του βασιλικού διατάγματος του 1966, ανάγοντας σε κανονιστική διάταξη μια απαγόρευση που ήταν αρχικά καθαρά συμβατική, ενισχύει το αποτέλεσμα των εν λόγω συμφωνιών μεταξύ των συμβαλλομένων μερών, υπό την έννοια ότι ο κανόνας προσλαμβάνει διαρκή χαρακτήρα και δεν μπορεί πλέον να καταργηθεί με τη βούληση των μερών. Δεύτερον, η διάταξη αυτού του είδους, που ανάγει σε πράξη αντίθετη προς τα χρηστά εμπορικά ήθη τη μη τήρηση των συμφωνηθεισών τιμών και κομίστρων και της απαγορεύσεως μερισμού των εισπραττομένων προμηθειών με τους πελάτες, επιτρέπει στους ταξιδιωτικούς πράκτορες οι οποίοι τηρούν τις συμφωνηθείσες επαγγελματικές υποχρεώσεις να ασκούν αγωγή περί παύσεως κατά των ταξιδιωτικών πρακτόρων που δεν μετέχουν στη συγκεκριμένη σύμβαση και δεν συμμορφώνονται προς τις υποχρεώσεις αυτές. Τρίτον, η δυνατότητα ανακλήσεως της άδειας ασκήσεως του επαγγέλματος του ταξιδιωτικού πράκτορα, σε περίπτωση μη τήρησης των συμφωνηθεισών επαγγελματικών υποχρεώσεων, συνιστά εξαιρετικά αποτελεσματική κύρωση, τόσο έναντι των συμβαλλομένων μερών όσο και έναντι των τρίτων.
- 24 Κατά συνέπεια, στο ερώτημα Α που έθεσε το εθνικό δικαστήριο πρέπει να δοθεί η απάντηση ότι το γεγονός ότι ένα κράτος μέλος υποχρεώνει με νομοθετικές ή κανονιστικές διατάξεις τους ταξιδιωτικούς πράκτορες να τηρούν τις τιμές και τα κόμιστρα που καθορίζουν τα γραφεία διοργανώσεως ταξιδίων, απαγορεύει στους ίδιους πράκτορες να μοιράζονται με τους πελάτες τις προμήθειες που εισπράττουν για την πώληση των ταξιδίων αυτών ή να παρέχουν στους πελάτες αυτούς εκπτώσεις και θεωρεί τις ενέργειες αυτές ως πράξεις αθέμιτου ανταγωνισμού, είναι ασυμβίβαστο με τις υποχρεώσεις που υπέχουν τα κράτη μέλη από το άρθρο 5, σε συνδυασμό με τα άρθρα 3, στοιχείο στ), και 85 της Συνθήκης ΕΟΚ, εφόσον οι σχετικές εθνικές διατάξεις έχουν ως αντικείμενο ή ως αποτέλεσμα να ενισχύουν τα αποτελέσματα συμπράξεων που αντίκεινται προς το προαναφερθέν άρθρο 85.

Επί του ερωτήματος Β

- 25 Με το ερώτημα αυτό το εθνικό δικαστήριο ζητεί να μάθει αν οι συμφωνίες του είδους των συμφωνιών που συνάπτονται από τους ταξιδιωτικούς πράκτορες συμβιβάζονται με το άρθρο 85, παράγραφος 1, της Συνθήκης.

- 26 Στο σημείο αυτό πρέπει να γίνει δεκτό ότι, μολονότι το εθνικό δικαστήριο δεν συγκεκριμενοποιεί στο ερώτημά του σε ποιες από τις συμφωνίες που συνάπτουν οι ταξιδιωτικοί πράκτορες αναφέρεται, μπορεί εντούτοις να συναχθεί από το όλο πλαίσιο στο οποίο εντάσσεται η κύρια υπόθεση ότι πρόκειται για τις διάφορες συμφωνίες οι οποίες αναφέρθηκαν κατά τη διάρκεια της διαδικασίας και μνημονεύονται ανωτέρω σε σχέση με την απάντηση που δόθηκε στο πρώτο ερώτημα.
- 27 Δεδομένου ότι διαπιστώθηκε ότι οι συμφωνίες αυτού του είδους είναι ασυμβίβαστες με το άρθρο 85, παράγραφος 1, δεν χρειάζεται να δοθεί χωριστή απάντηση στο ερώτημα Β που υπέβαλε το εθνικό δικαστήριο.

Επί του ερωτήματος Γ

- 28 Με το ερώτημα αυτό το εθνικό δικαστήριο ερωτά αν διατάξεις σαν τις επίμαχες βελγικές διατάξεις και συμφωνίες σαν αυτές που συνάπτονται μεταξύ των ταξιδιωτικών πρακτόρων ή μεταξύ ταξιδιωτικών πρακτόρων και γραφείων διοργάνωσης ταξιδίων συμβιβάζονται με τα άρθρα 30 και 34 της Συνθήκης.
- 29 Στο σημείο αυτό πρέπει να υπενθυμιστεί ότι τα άρθρα 30 και 34 περιλαμβάνονται στον τίτλο Ι της Συνθήκης, ο οποίος αφορά την ελεύθερη κυκλοφορία των εμπορευμάτων. Τα άρθρα αυτά ορίζουν ότι απαγορεύονται μεταξύ των κρατών μελών οι ποσοτικοί περιορισμοί των εισαγωγών και των εξαγωγών, καθώς και τα μέτρα ισοδύναμου αποτελέσματος.
- 30 Δεδομένου ότι τα άρθρα 30 και 34 της Συνθήκης αφορούν μόνο τα μέτρα που λαμβάνονται από τις δημόσιες αρχές και όχι τις ενέργειες των επιχειρήσεων, το μόνο που πρέπει να εξεταστεί είναι αν συμβιβάζονται με τα άρθρα αυτά εθνικές διατάξεις σαν αυτές που αποτελούν το αντικείμενο της κύριας υποθέσεως.
- 31 Πρέπει να παρατηρηθεί ότι οι εθνικές διατάξεις αυτού του είδους δεν έχουν ως σκοπό ή ως αποτέλεσμα τον περιορισμό της κυκλοφορίας των εμπορευμάτων μεταξύ των

κρατών μελών.

- 32 Πράγματι, τα ταξίδια δεν αποτελούν εμπορεύματα αλλά υπηρεσίες, ανεξαρτήτως του πώς αποκαλούνται στις επαγγελματικές σχέσεις. Κατά συνέπεια, διατάξεις σαν τις επίμαχες βελγικές διατάξεις δεν μπορούν να θεωρηθούν αντίθετες προς το άρθρο 30 ή προς το άρθρο 34.
- 33 Κατά συνέπεια, στο ερώτημα Γ του εθνικού δικαστηρίου πρέπει να δοθεί η απάντηση ότι δεν είναι ασυμβίβαστες με τα άρθρα 30 και 34 της Συνθήκης οι νομοθετικές ή κανονιστικές διατάξεις των κρατών μελών του είδους των διατάξεων που αναφέρονται στην απάντηση στο πρώτο ερώτημα.

Επί των δικαστικών εξόδων

- 34 Τα έξοδα στα οποία υποβλήθηκαν η βελγική, η γαλλική και η ιρλανδική κυβέρνηση, καθώς και η Επιτροπή των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, οι οποίες υπέβαλαν παρατηρήσεις στο Δικαστήριο, δεν αποδίδονται. Δεδομένου ότι η διαδικασία έχει ως προς τους διαδίκους της κύριας δίκης το χαρακτήρα παρεμπίπτοντος που ανέκυψε ενώπιον του εθνικού δικαστηρίου, σε αυτό εναπόκειται να αποφανθεί επί των δικαστικών εξόδων.

Για τους λόγους αυτούς

ΤΟ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟ,

κρίνοντας επί των ερωτημάτων που του υπέβαλε με απόφαση της 12ης Ιουλίου 1984 ο αντιπρόεδρος του Rechtbank van Koophandel των Βρυξελλών, αποφαινεται:

- 1) Το γεγονός ότι ένα κράτος μέλος υποχρεώνει με νομοθετικές ή κανονιστικές διατάξεις τους ταξιδιωτικούς πράκτορες να τηρούν τις τιμές και τα κόμιστρα που καθορίζουν τα γραφεία διοργανώσεως ταξιδίων, απαγορεύει στους ίδιους πράκτορες να μοιράζονται με τους πελάτες τις προμήθειες που εισπράττουν για την πώληση των ταξιδίων αυτών ή να παρέχουν στους πελάτες αυτούς εκπτώσεις και θεωρεί τις ενέργειες αυτές ως πράξεις αθέμιτου ανταγωνισμού, είναι ασυμβίβαστο με τις υποχρεώσεις που υπέχουν τα κράτη μέλη από το άρθρο 5, σε συνδυασμό με τα άρθρα 3, στοιχείο στ), και 85 της Συνθήκης ΕΟΚ, εφόσον οι σχετικές εθνικές διατάξεις έχουν ως αντικείμενο ή ως αποτέλεσμα να ενισχύουν τα αποτελέσματα συμπράξεων που αντίκεινται προς το προαναφερθέν άρθρο 85.

2) Δεν είναι ασυμβίβαστες με τα άρθρα 30 και 34 της Συνθήκης οι νομοθετικές ή κανονιστικές διατάξεις των κρατών μελών του είδους των διατάξεων που αναφέρονται στην απάντηση στο πρώτο ερώτημα.

Mackenzie Stuart

O'Higgins

Schockweiler

Bosco

Due

Everling

Bahlmann

Joliet

Moitinho de Almeida

Δημοσιεύτηκε σε δημόσια συνεδρίαση στο Λουξεμβούργο την 1η Οκτωβρίου 1987.

Ο γραμματέας

P. Heim

Ο πρόεδρος

A. J. Mackenzie Stuart